

Oskar Szwabowski

Uniwersytet Szczeciński

E-MAIL: o.szwabowski@gmail.com

People's Mic: emancypacyjne stawanie się rzeczą

STRESZCZENIE

W artykule analizuję Ludzki Mikrofon w kontekście pedagogicznym. Prezentuję budowę i funkcję Ludzkiego Mikrofonu na przykładzie ruchu Occupy. Wskazuję, że urzeczowienie w jego ramach ma charakter emancypacyjny. Jest to edukacyjna maszyna wojenna.

SŁOWA KLUCZOWE: ruchy społeczne, Occupy, Ludzki Mikrofon, maszyna wojenna

Jak jakaś sekta...

W czasach mojej aktywności społecznej na jednym ze skłotów puszczaaliśmy film *Tak wygląda demokracja*, dotyczący demonstracji w Seattle w 1999 roku. Przyszło kilku tak zwanych „normalsów”, czyli osób niebędących aktywistami. Jedną z nich był znajomy z licealnych czasów. Po projekcji rozmawialiśmy sącząc piwo i ćmiąc papierosy. Film nie do końca mu się podobał. „To jak jakaś sekta” – stwierdził. „Ale co?” – spytałem nie rozumiejąc jego zarzutu. „To jak oni powtarzali... To jak w jakiejś sekcie. Jakby nie mieli własnego głosu...”. „A to... To... nie byłeś chyba nigdy na demonstracji, to tylko techniczna kwestia, aby było lepiej słyszać. Miała słabe nagłośnienie” – wyjaśniłem.

To, co wywołało opór mojego znajomego, który wyznawał liberalne wartości, to zastosowanie tak zwanego Ludzkiego Mikrofonu przez manifestantów. Kilka lat później, gdy omawiam ze studentami kwestie uczenia się w ruchach społecznych, prezentacja działania wspomnianego narzędzia wywołuje czasami skojarzenia z totalitarnymi praktykami. Najczęściej jednak wywołuje zdziwienie.

W niniejszym artykule postanowiłem przyjrzeć się bliżej tej prymitywnej technice. Uważam, że obawy mojego znajomego wynikały nie tylko z braku pewnego kontekstu, ale było w nich coś więcej – Ludzki Mikrofon stanowi uruchomienie trochę innego rozumienia jednostki, która niekoniecz-

nie pokrywa się z liberalną wizją. To narzędzie, ta rzecz, składająca się z ciała i niekiedy innych urządzeń, jak małe tuby, telefony i drewniane skrzynki, uruchamia specyficzną formę upodmiotowienia. To jest maszyna edukacyjna. Maszyna, która stanowi i stanowiła element ruchów społecznych, wspierając kontrapodmiotowość i kontrświat.

Opis urządzenia

„Mic Check! Mic Check!”¹ – jest to zwrot, który uruchamia produkcję i działanie Ludzkiego Mikrofonu. Wypowiadający słowa wzywa innych, aby je powtórzyli i na chwilę stali się nośnikami jego słów. Zgromadzenia, fala po fali, przenoszą głos jednostki. Jego budowa wymaga więc odpowiedniej liczby ciał. Ciała te łączą się w łańcuchy-fale, stając się wzmacniaczem głosu wypowiedzianego. Dodatkowo, do głosu dochodzą gesty: zgodny, niezgodny, przyspieszenia, prośby o zabranie głosu, i te, które kontrolują główną wypowiedź poprzez prośby o trzymanie się tematu, przyspieszenia niektórych wątków². Gesty dotyczące zarówno samego procesu mówienia, jak i emocji związanych ze słowami. Niekiedy Ludzki Mikrofon wspierany jest przez skrzynki, podesty czy słabej jakości tuby.

Zasady jego używania są dość proste. Powtarzamy, niesiemy głosy innych, niezależnie, co mówią. Dodatkowo jest to urządzenie dostępne dla wszystkich i zawsze (Appel, 2012).

Czysto techniczny opis mógłby się do tego ograniczyć (bardziej szczegółowy opis zob. Kim, 2011; Duncan, 2011). W pewnym sensie pozostałby on wtedy albo czarną skrzynką³, albo/i redukowany byłby do prymitywnego zastąpienia mikrofonu. Tymczasem Ludzki Mikrofon jest specyficznym urządzeniem, istotnym elementem kultury na przykład ruchu Occupy (Con-tanza-Chock, 2012, s. 382), czymś, bez czego Occupy byłoby niemożliwe (Garces, 2013, s. 90).

Lokowanie produktu

Ludzki Mikrofon nie jest wytworem jedynie ruchu Occupy, ale stanowi znacznie starszą strategię (zob. Radovac, 2014). Oznacza to, że pierwsze, ogólniejsze lokowanie, należy uczynić w tym kontekście – ruchów społecznych

1 Mic cheak! pochodzi z tradycji hip-hopu (Appel, 2012), czyli tradycji tworzenia kontr-publiczności, alternatywnej przestrzeni i uprawomocnienia zmarginalizowanych, dawania i zabierania głosu, by czynić społeczną zmianę (zob. Schneidermann, 2014). Ukazuje on też nierówność w dostępie do głosu (Rey, 2012).

2 Opis gestów zob. http://www.demilitarisation.org/IMG/jpg/hand_signals_occupy_b.jpg.

3 Rozumiem czarną skrzynkę jako coś, co nie zostaje przebadane. To, co dzieje się wewnątrz pozostaje nierozpoznane.

jako takich. Niewątpliwie odrywa on w ramach Occupy bardzo ważną rolę i z tego powodu skoncentruję się na Ludzkim Mikrofonie ograniczając się do wspomnianego wydarzenia. Pozwoli to uniknąć zbytnej ogólności i zanurzyć się w konkretności.

Uznanie ruchów społecznych jako ważnej przestrzeni uczenia się stanowi dla andragogów i pedagogów krytycznych element wyznania wiary (Lindemann, 1945; Finger, 1989; Welton, 1993; Holford, 1995; Foley, 1999; Trawińska i Antonowicz, 2008; Gouin, 2009; Ayers, 2010; Giroux i Witkowski, 2010; Lewis, 2013; Kim, 2016; Zielińska, Kowzan i Prusinowska, 2016; Szwabowski, 2017, 2019a). W zależności od charakteru ruchu uczenie się i relacja do pedagogiki krytycznej / andragogiki wygląda różnie. Ruch Occupy jest dość specyficznym rodzajem ruchu społecznego. Nie jest to typowy nowy ruch społeczny (o starych i nowych ruchach społecznych zob. Offe, 1995; Matuszewska-Rytko, 2017), ale stanowi raczej nowy ruch społeczny (Langman, 2013; por. Day, 2001). Jak stwierdza Deborah Kilgore, „rozumienie uczenia się w ruchach społecznych wymaga nie tylko koncepcji grupy jako uczącej się i konstruującej wiedzę, ale również zrozumienia centralnej dla grupy wizji społecznej sprawiedliwości, która zmusza ich do działania – z reguły w konflikcie z innymi grupami – w szerszym społecznym, ekonomicznym i politycznym obszarze kształtowania znaczeń” (1991, s. 191).

Analiza Ludzkiego Mikrofonu wymaga więc ułożenia w specyficie ruchów Occupy (szerzej: Szwabowski, 2015, 2016 i cytowana tam literatura). Propozycja Kilgore jest jednak zbyt redukcjonistyczna. Nie wystarczy rekonstrukcja wizji, ideologicznych podstaw ruchu oraz rozpoznania relacji z innymi grupami. Analiza ruchu, wymaga pójścia w stronę materialnych elementów, zarówno jako elementów „otoczenia”, jak i elementów „wewnętrznych”. Inaczej mówiąc, odejścia od habermasowskiej perspektywy w stronę bardziej marksistowskiej i materialnej (Gouin, 2009). Jak wskazują niektórzy badacze, nie da się zrozumieć ruchu społecznego, w tym ruchu Occupy, bez analizy ‘rzecz’ (Frenzel, Feigenbaum i McCurdy, 2014; Feigenbaum, 2014). Uwzględnienie materialności, a konkretnie rzeczy jest też istotne w kontekście tego, co edukacyjne (zob. Chutorański, 2015, 2016, 2017, 2019; Chutorański i Makowska, 2019).

Złożone podejście do analizowania Occupy pozwala uniknąć przyjmowania jednego elementu jako definiującego i sprawczego w ramach ruchu. Przykładowo, nowe formy podmiotowości nie wyłaniają się jedynie dzięki zastosowaniu Internetu, tak jak sama komunikacja nie odbywa się w przestrzeni wirtualnej. Wizję takiego usieciowienia jako definicyjnego znajdziemy u szeregu badaczy i badaczek (np. Castells, 2013; Creech, 2014; Kavada, 2015; Hopke, 2016).

Jest to redukcyjne jednak tłumaczenie wydarzenia. Occupy funkcjonowało zarówno na poziomie fizycznym, jak i wirtualnym (zob. Bastos, Mercea i Charpentier, 2015; Butler, 2016), zarówno jako okupacja, jak i marsze (Köksal, 2012).

Koncentrując się na Ludzkim Mikrofonie chciałbym zaznaczyć, że stanowił on jedynie element szerszej całości i jego działanie było warunkowane złożeniami, w jakich był uruchamiany. Marco Deseriis dostrzega, że sam Ludzki Mikrofon bywa używany w różnych okolicznościach i w różnych celach: demonstracja, koordynacja działań, informowanie o wydarzeniach, debata publiczna (2014, s. 44). Bywa też używany do wspólnego czytania poezji (McAllister, 2015).

Koncentrując się na Ludzkim Mikrofonie, nie przypisuję mu również definicyjnego charakteru ruchu Occupy ani nie uważam, że jest to strategia/narzędzie mające największą siłę sprawczą. Po prostu, dla jasności wypowiedzi, koncentruję się na jego działaniu.

Maszyny władzy. Dalsze lokowanie produktu

U Foucaulta władza to nie tylko dyskurs, czy też dyskurs nie redukuje się jedynie do słów. To architektura, w której dochodzi do obserwowania, ale też mówienia i słuchania. Panoptikon to nie tylko budynek, w którym widać, ale też w którym słycać (zob. Brzostek, 2015; Nahirny, 2018; o kwestii dźwięku w kapitalistycznej modernizacji zob. Sterne, 2003). Maszyny władzy wykorzystują i wytwarzają rzeczy do widzenia i słuchania, organizują przestrzeń, określając możliwe preformensy, przepływy ciał, ich osłabienia i wzmocnienia. Jest to całościowa organizacja, która oczywiście pęka, nigdy nie mogąc stać się totalną (zob. Deleuze, 2004). Ulica pełna jest bilbordów kierujących naszymi pragnieniami, znakami-rozkazami, ale też przejmowana przez graffiti (zob. Hickey, 2010), gubiąca się w dzikiej zieleni i rozpraszająca w niejasnych formalnoprawnie terenach przejętych przez buntowników (Miciukiewicz, 2006; Hardt i Negri, 2011; Harvey, 2012).

Pragnienie władzy, aby kontrolować przepływy w mieście i świecie, tak aby akumulować i żywić swoje trwanie, jest dominujące. Ruch Occupy rzucił wyzwanie temu pragnieniu. Jego działanie dotyczyło zarówno kryzysu ekonomicznego, politycznego, egzystencjalnego, jak i kwestii miejskiej: prawa do władzy nad miastem przez mieszkańców. Zaatakował zarówno przestrzeń, czas, jak i dyskurs. Jako ruch cyniczny⁴ (Eagan, 2014; Raunig, 2014; Munro,

4 Określenie cyniczny odwołuje się do tradycyjnego, filozoficznego rozumienia cynizmu (zob. Dudley, 1937; Yoos, 1985), który był następnie wykorzystywany jako forma krytyki społecznej (Shea, 2010). Occupy jest traktowane jako przede wszystkim przejaw cynicznej paranoi (Foucault, 2012, 2018; zob. Dyrberg, 2016).

2014; Prozorov, 2017), Occupy wytwarzało inne sposoby egzystencji w łonie systemu, rozkładając go od wewnątrz.

W kontekście edukacyjnym ruch Occupy nie tylko wyzwała się z klasycznych maszyn technologicznego produkowania podmiotów (Malewski, 2010), inżynierii edukacyjnej (Ruitenberga, 2017), ale również pozornej formy indywidualizacji – odrzuca praktyki związane zarówno z nauczaniem, jak i uczeniem się, otwierając się na nowe studiowanie (Lewis, 2013; szerzej na temat wychodzenia poza subsumcje i roli ruchu Occupy zob. Szwabowski, 2017). Co istotne, jak zauważa Budd L. Hall, „ruch Occupy zwrócił większą uwagę na procesy uczenia się, kolektywnego myślenia, aktywnego słuchania i tworzenia nowych fizycznych intelektualnych i politycznych przestrzeni, niż ruchy, które go poprzedzały” (2012, s. 137). Podobnie Lewis wskazuje na przede wszystkim edukacyjny charakter Occupy (2013), szereg zaś pedagogów potraktowało wspomniane wydarzenie jako okazję do przemyślenia edukacji jako takiej (Neary i Amsler, 2012; Hill, 2012; Jaramillo, 2012; Giroux, 2013a, 2013b). Sam ruch Occupy podejmował kwestie edukacyjne – nie tylko promując horyzontalną pedagogikę na ulicach i placach, ale też nawiedzał uniwersytety i szkoły (zob. Bigelow, 2011; Chatterjee i Maira, 2014).

Ludzki Mikrofon jest połączeniem kwestii walki o głos i możliwość przemawiania w przestrzeni publicznej, jak i uwikłany w walkę o tę przestrzeń – jednocześnie kwestionując dominujące w maszynach władzy formy upodmiotawiania. Jest więc, z jednej strony, odpowiedzią na kontrolę dźwięku, wypowiedzi przez władze (Radovac, 2014), czysto techniczną odpowiedzią, wymuszoną przez policję – milczeniem i mówieniem inaczej (zob. Fleming, 2013). Z drugiej, staje się elementem wspierającym całą maszynę nomadyczną – zarówno w kwestii etyki (demokracja, równość głosu, odpowiedzialność, wsparcie), jak i wizji podmiotowości (wspólnota, ja połączone z innymi) oraz polityki (horyzontalizm, debatowanie, negocjowanie).

Szczegółowy opis działania produktu

Ludzki Mikrofon może być potraktowany jako rzecz⁵. Ma on zastąpić „normalny” mikrofon – czysto techniczne złożenie ciał w maszynę wzmacniającą głos. Jako narzędzie wymaga on odpowiedniego stosowania – jego obsługi, tak samo jak „normalnego” mikrofonu, trzeba się nauczyć⁶.

5 Refleksyjnie wychodząc od potocznego rozumienia rzeczy.

6 Nishant Shahani zauważa, że używanie mikrofonu trzeba się nauczyć. Analizując film *The King's Speech* (Jak zostać królem) stwierdza, że główny bohater musi opanować odpowiedni sposób mówienia, aby utrzymać panowanie i sprawić, aby mikrofon pracował na rzecz imperium. Mówienie staje się strategią utrzymywania władzy (2015). O ile król

Przede wszystkim narzuca on odpowiednią retorykę – musi być ona uproszczona, krótkie zdania, nieprzeintelektualizowany język – co przyczynia się do demokratyzacji debaty. Narzuca również tempo dyskusji: jest ono powolne. Żółwie tempo, powtarzanie, prosty język, narzucając taki sposób mówienia Ludzki Mikrofon zapewnia, że głos dotrze do wszystkich zainteresowanych (Deseriis, 2014, s. 46–47). Sprawia to, że zawodowi mówcy mają niekiedy problem z dostosowaniem się do urządzenia. Przykładowo, Stiglitz występujący przed protestującymi był co jakiś czas upominany przez facylitatora o zmniejszenie tempa mówienia i danie czasu na działanie Ludzkiego Mikrofonu, czy też powstrzymywany przez tłum, który nagle zaczynał powtarzać jego zdanie. W pewnym momencie (3:50) Stiglitz zaczyna mówić szybko, złożone zdanie, co sprawia, że Ludzki Mikrofon przestaje działać. W tym momencie inny facylitator zaczyna skandować Mic Check! po czym instruuje zgromadzanych, że trzeba podkreślić głośność, aby wszyscy mogli słyszeć tego tutaj koleś (https://youtu.be/2TF8L2DWhpw). W pewnym sensie Ludzki Mikrofon nie tylko deindywidualizuje elementy niosące głos, ale samego mówcę, uniemożliwiając autokreację, własne tempo, które jest możliwe przy użyciu typowego mikrofonu. Wydaje się, że o ile mikrofon umożliwia mówienie do mas, to Ludzki Mikrofon jest mową mas. Nie tylko w tym sensie, że głosy stają się niejako wspólne, i zawsze są wielością, ale o tyle, że nie istnieje podział na mówiącego i widownię. Wspomniany podział umożliwiałby wchodzenie w sterowaną dyskusję, tymczasem w Ludzkim Mikrofonie odpowiada jedynie echo. Doskonale ukazuje to nieudany zabieg Michael Moore, kiedy pyta zgromadzonych, jak bardzo należy opodatkować Wall Street i zamiast propozycji słyszy powtórzone, własne słowa (https://www.youtube.com/watch?v=Ed4oSNOV-J8, minuty 3:43–3:44).

Chris Garces zauważa, że Ludzki Mikrofon wytwarza nowy sposób publicznego mówienia, jak również zmusza do przemyślenia politycznej charyzmy. Łączy on poszczególne ciała, czyniąc mowę z jednej strony czymś ucieleśnionym, z drugiej wytwarza nową podmiotowość. To zbiorowość staje się publicznym mówcą, zaś jednostka jest czymś dołączonym. Tym samym charyzma przestaje przysługiwać pojedynczej osobie, ale nabiera kolektywnego charakteru (2013, s. 96–97). Ludzki Mikrofon tym samym produkuje ruch pełen liderów. Pozycja mówcy i publiczności w ramach Ludzkiego Mikrofonu ulega nieustannej zmianie (s. 98). Deseriis mówi zaś o transin-

uczy się mówić, aby rzucić i uciszać inne głosy – przemoc, która pojawia się w jękanii, o tyle obsługi Ludzkiego Mikrofonu uczy się, by wspierać inne głosy, ustanawiać współrządzenie i zagłuszać władzę oraz uczyć się ciężaru prawdziwej demokracji (Appel, 2012; Radovac, 2014).

dywidualności, gdzie jednocześnie zajmuje się miejsce mówcy i publiczności (2014, s. 46).

W tym działaniu dostrzegamy, że Ludzki Mikrofon transformuje nie tylko sposób mówienia, ale ogólnie przemianę samej podmiotowości. Podmiotem politycznym przestaje być jednostka, a staje się złożoność, która nie tyle niweluje to co pojedyncze, co dokonuje przepodmiotowienia, zrywając z liberalną koncepcją indywiduum (zob. Vitale, b.d.).

Przed wszystkim głos przestaje do końca należeć do mnie, to zawsze jest wielość głosów – a pojedynczy głos, szukający innych głosów (Appel, 2012), staje się słyszalny dzięki zgromadzonym ciałom. Nie tylko zdobywa słyszalność, ale również wymyka się władzy oraz samej jednostce, która słyszy siebie, powtórzonym. Głos staje się więc ucieleśniony i to ucieleśniony w wielości (Deseriis, 2014, s. 47; Garces, 2013, s. 95). Połączenie wielości ciał staje się dziwnym, transformującym doświadczeniem (Garces, 2013, s. 97).

Działanie Ludzkiego Mikrofonu, ucieleśniając konwersację, nie tylko ją spowalnia i sprawia, że słowa są rzeczywiście słyszalne, ale również przynosi ciężkość słów. Czynienie słów cielesnymi uruchamia inny sposób mówienia. Deseriis przeciwstawia ten Ludzki Mikrofon powierzchniowej, fragmentarycznej i szybkiej komunikacji on-line (2014, s. 44). O ile problematyczne jest przeciwstawienie Ludzkiego Mikrofonu jako praktyki ruchu Occupy internetowym sposobom komunikacji i internetowi jako takiemu – należy raczej mówić o ich wzajemnym złożeniu (Costanza-Chock, 2012) – to rzeczywiście mamy do czynienia ze wzmocnieniem uwagi. Słowa nie przepływają obok, a powoli rozlewają się przez ciała i stają się ich częścią (zob. Asher, 2011).

Ucieleśnienie mowy sprawia również, że ideały ruchu Occupy – ich wiara w radykalną demokrację – nie jest jedynie przedmiotem intelektualnym, ale nabiera materialnego charakteru. Zarówno sam proces demokratyczny osadza się na ciałach i jest przez ciała dźwigany (Asher, 2011), jak również idea wolności słowa. Słowa przechodząc przez ciała mogą ranić, poruszają. Konflikt pomiędzy wolnością wypowiedzi a pojedynczymi perspektywami czy systemami wartości związanymi z konkretnymi ciałami nabiera realnego, niekiedy bolesnego charakteru (Deseriis, 2014, s. 49).

Wolność słowa nie jest jedynie praktykowana wewnątrz ruchu, ale Ludzki Mikrofon staje się narzędziem społecznej krytyki i ukazywania pozoru możliwości mówienia w kapitalizmie. Kiedy studenci na jednym z uniwersytetów zakłócili przy pomocy Ludzkiego Mikrofonu wystąpienie prokapitalistycznego mówcy, ukazali przede wszystkim nierówność w dostępie do normalnego mikrofonu. „Chodzi o to, że tylko 1 procent może znaleźć się na podium. 99 procent pozostaje do obsadzenia miejsc na widowni (...). Jest tak

oczywiście dlatego, że możliwość mówienia i bycia wysłuchanym jest związana z kwestiami bogactwa i władzy” (Rey, 2012). Ludzki Mikrofon to prymitywna, tania technologia, wzmacniająca głos skazanych na milczenie.

Podsumowując rozbudowany opis: Ludzki Mikrofon stanowi maszynę złożoną przede wszystkim z ludzkich ciał, której działanie transformuje uczestników, wytwarzając specyficzny podmiot zbiorowy, charakteryzujący się własnym sposobem mówienia i demokratyczną charyzmą. Blokując jednostkową dominację, którą umożliwia klasyczny mikrofon, jak i upraszczając sposób mówienia, wspiera demokratyczne, kolektywne myślenie i działanie. Przywraca słowom materialną ciężkość oraz materializuje idee poprzez ich praktykowanie. Jednocześnie zakłócając typowe maszyny władzy. Mamy do czynienia z maszyną wojenną (zob. Deleuze i Guattari, 2015; Laskowski, 2011; Burrows, 2015).

Pedagogiczne działanie Ludzkiego Mikrofonu

Edukacyjny charakter Ludzkiego Mikrofonu można rozpatrywać na kilku poziomach. Pierwszy oznaczałby oderwanie maszyny od ruchu społecznego i zastosowanie samej techniki do procesu edukacyjnego. Zamontowanie takiej maszyny w klasie może odbyć się na dwa sposoby. Odrywając Ludzki Mikrofon od idei demokracji, możemy otrzymać coś, co będzie jedynie wzmacniać uwagę w procesie transmisji wiedzy. Uczniowie, studenci, powtarzający słowa nauczyciela/wykładowcy zostaną pozbawieni poczucia sprawczości, a ich ciała zostają poddane woli zewnętrznej władzy. Głos zostaje jedynie powtarzany, a ciała muszą go nieść. Zyskuje się więc uwagę. Niestety, materialny ciężar słów nabiera charakteru przemocy podporządkowania – martwość słów. Maszyna taka staje się typową maszyną wampiryczną⁷.

Oczywiście zredukowanie Ludzkiego Mikrofonu do praktyki powtarzania słów jest zbyt redukcyjne. Utrzymanie demokratycznego elementu maszyny, jej horyzontalnej struktury i gestów jako słów, mogłoby wytwarzać odmienne relacje w klasie i czynić słowa żywymi. Problemem w tym przypadku byłoby powiązanie szkolnej sytuacji z sytuacją życiową. Inaczej mówiąc, powiązania Ludzkiego Mikrofonu z innymi maszynami.

O ile druga perspektywa wydaje się bardziej emancypacyjna i może generować podobne efekty, co używanie Ludzkiego Mikrofonu w ramach ruchów społecznych (o ile to, co życiowe nie będzie blokowane przez to, co szkolne), to mimo wszystko moc maszyny wojennej i jej pedagogiczna transformatyw-

⁷ Tak jak wampiryczne są instytucje edukacyjne, technologiczna dydaktyka (Malewski, 2010) – gdzie to, co żywe zostaje przemienione w to, co martwe, wspierając rozwój samego systemu (zob. Szwabowski, 2019b).

ność zostaje radykalnie ograniczona. Forma życia wyłaniająca się z ruchów społecznych i wspomagana przez Ludzki Mikrofon nie ujawnia się w sztucznej sytuacji szkolnej. I nawet gdy to, co społeczne, nie jest blokowane, to przyjmuje inną formę niż w ruchach społecznych. Inaczej mówiąc, nie jest to sytuacja analogiczna do wykorzystywania Ludzkiego Mikrofonu przez zbuntowane społeczności do edukacji, ponieważ warunki wyjściowe, a tym samym pragnienia i moce życia są odmienne.

Pedagogiczny wymiar należy więc rozpatrywać w ramach ruchów społecznych. Ludzki Mikrofon, przeciwstawiając się oderwaniu, oderwany traci swoje magiczne zdolności.

W przypadku pedagogiczności Ludzkiego Mikrofonu w ramach ruchów społecznych ich działanie również można ująć na różne sposoby. „Nauka porozumiewania się w grupie oznacza naukę zaufania do grupy” (Asher, 2011). Asher, opisując swoje doświadczenia związane z Ludzkim Mikrofonem, koncentruje się na wytwarzaniu relacji i byciu razem. Ludzki Mikrofon uczy nas, jak być razem inaczej niż w ramach kapitalistycznego społeczeństwa. Appel podkreśla zaś, że Ludzki Mikrofon to lekcja demokracji – ciężar ucieleśnionego mówienia to ciężar samej demokracji, ile upor, ile czasu potrzeba dla trwałego, realnego obywatelstwa (2012).

W obu przypadkach mamy do czynienia z maszyną, która uczy nas demokracji i życia w demokracji. To, co jednak istotne, to nie tyle poszczególne zmiany, ale całościowe przekształcenie podmiotowości i związana z tym inna etyka.

Ludzki Mikrofon nie jest tylko pedagogiczny, bo podejmuje określone kwestie: nierówności, wolności słowa, zaufania, kapitalizmu, państwa czy organizacji protestów, ale przede wszystkim jest pedagogiczny, bo dokonuje transformacji podmiotowości i świata. Ustanawia nową formę życia i odmienne praktyki.

Przy czym ustanawianie nowej podmiotowości nie wiąże się z dostarczaniem nowej wiedzy, ale z uruchomieniem innego, wspólnego działania. Jest wynikiem doświadczenia udziału w maszynie. Sama maszyna jest produkcyjna pod względem podmiotowości i powiązanej z tym etyczności i zaangażowania – wytwarzając nową formę życia.

Emancypacyjne stawanie się rzeczą

Ludzki Mikrofon w pewnym sensie urzeczowia ludzi. Może przypominać pierwotną megaszynę, gdzie podstawą są ludzkie ciała (Mumford, 2012). Niemniej, stanowi on maszynę, w której urzeczowienie ma charakter emancypacyjny. Oczywiście nie mam tu na myśli klasycznie rozumianej eman-

cypacji w indywidualistycznej perspektywie, gdzie jedynie usuwa się „nie” stojące przed podmiotem i blokujące jego rozwój (Foucault, 1995). Jest on emancypacyjny przede wszystkim dlatego, że transformuje liberalne myślenie o jednostce, rozbrajając tym samym współczesne formy podporządkowywania pod kapitał.

Urzeczenie, z jakim mamy do czynienia w ramach Ludzkiego Mikrofonu wiąże się z tym, że mamy do czynienia ze specyficzną maszyną. Nie jest to maszyna wampiryczna (Marks, 1951), która wysysa życie z ludzi do niej podłączonej w celu realizacji zewnętrznych pragnień oraz mistyfikuje świat prezentując go jako rzecz niezależną od wytwórców. Nie jest też maszyną dydaktyczną, która zamyka świat i podporządkowuje pod to, co dane (Laskowski, 2011). Działa ona jak maszyna wojenna rozpuszczająca świat. Napędzana jest pragnieniem wielości i produkuje dla tej wielości.

Mikołaj Ratajczak i Krystian Szadkowski omawiając myśl Giorgio Agambena wskazują na rozróżnienie między maszynami a urządzeniami. Piszą: „Urządzenia, gdy zaczynają funkcjonować automatycznie, niezależnie od działań pochwyconych w ich tryby ludzi – stają się maszynami” (2010, s. 12). W tym kontekście różnica między emancypacyjnym mechanizmem a niewolącym sprowadzałyby się do kwestii oddzielenia. Sam mechanizm, jak również jego wytwory, jawią się jako coś zewnętrznego. W tym kontekście emancypujące maszyny są maszynami profanującymi (zob. Agamben, 2010; o profanacji zob. Agamben, 2006).

Maszyna Ludzkiego Mikrofonu nie jest jednak maszyną bezproblemową. W jej przepływach pojawiają się zastygnięcia, oderwania, tymczasowe hierarchizacje i wykluczenia (zob. Gould-Wartofsky, 2015). Nawet maszyny wojenne narażone są na faszyzmy (Deleuze i Guattari, 2015). Bernt Adkins zauważa, że Państwo i maszyna wojenna są raczej pewnymi przeciwstawnymi tendencjami, które przejawiają się w każdym złożeniu (2015, s. 191). O ile mówienie o tendencjach z jednej strony rozmywa zbyt statyczną dystynkcję między Państwem a maszyną wojenną (zob. Corgan, 1999), jak również uczula na państwowotwórcze tendencje wewnątrz ruchów społecznych, to jednak może zamazać istotną różnicę między maszyną państwową a maszyną wojenną. O ile rzeczywiście Państwo jako pasożyt rozkłada i przechwytuje życie wielości, przemieniając je w martwe formy służące panowaniu i szerzeniu śmierci, to jednak Państwo jako maszyna, żywiąc się maszynami nomadów, doprowadza do ich zniszczenia. Uwzględnienie ich oznacza radykalne przekształcenie funkcji, sensów, działań itd. Przykładem tutaj może być chociażby samo pojęcie wojny, które z procesu stawania się życia w ramach Państwa staje się tym, co życie jedynie niszczy (na temat wojny u Deleuze’a zob. Reid, 2003).

Sam neoliberalizm stanowi przechwycenie wielu działań wojennych maszyn konturowanych przez nomadów, dokonując dekompozycji klasy zgodnie z własnymi celami – „nadzór polega na poddawaniu wszystkich aspektów życia coraz szybszej zmianie, podczas gdy system jako taki staje się coraz bardziej bezwładny i sztywny” (Mumford, 2014, s. 435). Neoliberalne przechwytywanie praktyk i pragnień wielości nie zmieniło kapitalistycznego rdzenia ani charakteru władzy państwowej (Boltański i Chiapello, 2005; Sowa, 2012; Kuźniarz, 2015).

Można powiedzieć, że maszyna państwa o tyle ulega zmianie, o ile rozkładają ją maszyny nomadyczne, a maszyny nomadyczne umierają, kiedy zostają przechwycone przez państwową maszynę. Państwo nie jest więc współtworzone przez maszynę nomadyczną, a ta przez maszynę państwową – mamy tutaj anarchistyczne cięcie (zob. Newman, 2001, 2003, 2009).

Wspomniany Adkins stwierdza, że Deleuze i Guattari nie dają nam jasnych kryteriów oddzielania maszyny państwowej od maszyny wojennej (2015). Niemniej, proponowana przez niego „tendencyjność” jest nie do końca dobrą perspektywą. Może sugerować, że rozmaże ona całościową koncepcję maszyny państwowej i maszyny wojennej jako dwóch różnych form istnienia. Może ona też podsunąć interpretacje o konieczności Państwa – tymczasem, to dla Państwa konieczne są maszyny wojenne. Obecność maszyny państwowej w ramach maszyny wojennej przejawia się poprzez całościowe działania tejsze. Wytworzone sposoby myślenia, podmiotowości, a także warunki materialnego przetrwania oraz istniejący układ sił, wpływają na działania maszyny wojennej. Jednak nie w sensie foucaultowskiej produktywności, co raczej jako to, co stawia opór, ulega rozkładowi, zostaje rozbite i ponownie przejęte. Życie i to, co zwiemy oporem, wojna maszyny wojennej, jest pierwotna względem pasożytniczej maszyny państwowej (Newman, 2001; Deleuze, 2004; Pacewicz, 2015). Sam Ludzki Mikrofon jako maszyna wojenna nie może stać się państwem, „nie może zostać skonfiskowany przez policję” (Smith, 2011).

Megamaszyny, Państwa, nie odróżnimy przez opis elementów: ciała ludzi, komputery, kamery, bazy danych, roboty itd. Nie należy ich przeciwstawiać temu, co ludzkie, a temu, co nieludzkie, na zasadzie człowiek kontra maszyna. Tym, co charakteryzuje megamaszynę jest oddzielenie, zawłaszczanie życia, w celu produkcji śmierci – i panowania dla panowania. Jest to szalona maszyna totalnego podporządkowania dla podporządkowania. Ludzki Mikrofon, stanowiąc technologię demokratyczną, jest maszyną produkującą życie, przeciwdziałającą oddzieleniu. Słowa, pragnienia, stawanie się razem... Pielęgnuje świat, a nie go ujarzamia (Mumford, 2015). Tym, co więc powinno

nas interesować w maszynach, jest ich system produkcji – co i jak produkują. Stawanie się rzeczą nie zawsze oznacza stawanie się towarem, redukcją czy potocznie rozumianą nieludzkością. Ludzki Mikrofon jest tego typu maszyną, która przywraca nas materii, wspólnocie i pozwala stawać się i rozkwitać dzięki urzeczowieniu.

BIBLIOGRAFIA

- Adkins, B. (2015). *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus. A Critical Introduction and Guide*. Edinburgh University Press.
- Agamben, G. (2006). *Profanacje*. Warszawa: PIW.
- Agamben, G. (2010). Co to jest urządzenie? W: *Agamben. Przewodnik krytyki politycznej*. Warszawa.
- Appel, H.Ch. (2012). The People's Microphone. W: A. Sch. Lang, D. Lang (red.), *Dreaming in Public. Building the Occupy Movement*. New Internationalist Publications.
- Asher, L. (2011). Occupy Wall Street: How the People's Mic Works, Litkicks. <http://www.litkicks.com/PeoplesMic>
- Ayers, W. (2010). Protest, Activism, resistance. Public pedagogy and the public square. W: J.A. Sandin, B.D. Schult, J. Burdlock (red.), *Handbook of Public Pedagogy*. Nowy Jork: Routledge.
- Batos, M.T., Mercea, D., Charpentier, A. (2015). Tens, tweets, and Events: The interplay between ongoing protest and social media. *Journal of Communication*, 65, 320–350.
- Bigelow, B. (2011). Occupy the curriculum, Rethinking School. The Blog. <https://rethinkingschoolsblog.com/2011/11/07/occupy-the-curriculum/>
- Boltański, L., Chiapello, E. (2005). *The New Spirit of Capitalism*. Londyn, Nowy Jork: Verso.
- Brzostek, D. (2015). Rytm władzy i arytmia oporu. Michel Foucault a sound studies. W: M. Falkowski, K. Pacewicz, C. Zgoła (red.), *Foucault: źródła/ujścia*. Wydawnictwo Epe-rons-Ostrogi, Kraków–Warszawa.
- Burrows, D. (2015). Negative Space War Machines. W: A. Conio (red.), *Occupy. A People Yet to Come*. Londyn: Open Humanities Press.
- Castells, M. (2013). *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*. Przeł. O. Siara, Warszawa: PWN.
- Chatterjee, P., Maira, S. (red.) (2014). *The Imperial University: Academic Repression and Scholarly Dissent*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Chutorański, M., Makowska, A. (2019). Czy(m) jest pedagogika rzeczy? Wprowadzenie. W: M. Chutorański, A. Makowska (red.), *Rzeczy – Kultura – Edukacja*. Szczecin.
- Chutorański, M. (2015) Urządzenie (edukacyjne): sieci, dyskursy, ludzie, nie-ludzie. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 18 (4)
- Chutorański, M. (2016). Nie(tylko)ludzka pedagogika? W: K. Węc, A. Wiercinski (red.), *Rzyko jako warunek rozwoju. Transformatywne aspekty hermeneutyki edukacji* (s. 256–271).
- Chutorański, M. (2017). W stronę nie-antropocentrycznej ontologii tego, co edukacyjne. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 20 (4).
- Chutorański, M. (2019). Posthumanizm(y) i pedagogika. W: M. Chutorański i A. Makowska (red.), *Rzeczy – Kultura – Edukacja*. Szczecin.
- Constanza-Chock, S. (2012). Mic Check! Media Cultures and the Occupy Movement. *Social Movement Studies*, 11 (3–4), 375–385.
- Creech B. (2014). Digital representation and Occupy Wall Street's challenge to political subjectivity. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 20 (4), 461–477.

- Crogan, P. (1999). Theory of state Deleuze, Guattari and virilio on the state, technology and speed. *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, 4 (2), 137–148.
- Day, R.J.F. (2001). *Gramsci is Dead. Anarchist Currents in the Newest Social Movements*. Londyn–Toronto: Pluto Press.
- Deleuze, G. (2004). *Foucault*. Przeł. M. Gusin. Wrocław: DSW.
- Deleuze, G., Guattari, F. (2015). *Tysiąc plateau*. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana.
- Deseriis, M. (2014). The People's Mic as a Medium in Its Own Right: A Pharmacological Reading. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 11 (1), 42–51.
- Dudley, D.R. (1937). *A History of Cynicism. From Diogenes to the 6th Century A.D.* London: Methuen & Co.
- Duncan, L. (2011). Occupy Together: the People's Mic, American Friends Service Committee, <http://www.afsc.org/friends/occupy-together-people%E2%80%99s-mic>
- Dyrberg, T.B. (2016). Foucault on parrhesia. The Autonomy of Politics and Democracy. *Political Theory*, 44 (2), 265–288.
- Eagan, J.L. (2014). Withholding the Red Ink. Occupy, Foucault, and the Administration of Bodies. *Administration Theory & Praxis*, 36 (2), 240–258.
- Feigenbaum, A. (2014). Resistant Matters: Tens, Tear Gas and the 'Other Media' of Occupy. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 11 (1), 15–24.
- Finger, M. (1989). New social movements and their implications for adult education. *Adult Education Quarterly*, 40 (1).
- Fleming, P. (2013). Common as silence, Ephemera. *Theory & politics in organization*, 13 (3), 627–640.
- Foley, G. (1999). *Learning in social action. A contribution to understanding informal education*. Londyn, Nowy Jork: Zed Books.
- Foucault, M. (1995). *Historia seksualności*. Warszawa: słowa/obraz terytoria.
- Foucault, M. (2012). *Hermeneutyka podmiotu*. Warszawa: PWN.
- Foucault, M. (2018). *Rządzenie sobą i innymi*. Warszawa: PWN.
- Frenzel F., Feigenbaum A., McCurdy P. (2014). Protest Camps: An Emerging Field of Social Movement. *The Sociological Review*, 62, 457–474.
- Garces, Ch. (2013). People's Mic and democratic charisma: Occupy Wall Street's frontier assemblies. *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology*, 66, 88–102.
- Giroux, H.A., Witkowski, L. (2010). *Edukacja i sfera publiczna. Idee i doświadczenia pedagogiki radykalnej*. Kraków: Impuls.
- Giroux, H.A. (2013a). Occupy Colleges Now: Student as New Public Intellectuals. *Cultural Studies & Critical Methodologies*, 13 (3), 150–153.
- Giroux, H.A. (2013b). *Youth in revolt: Reclaiming a democratic future*. Paradigm Publishers.
- Gouin, R. (2009). An Antiracist Feminist Analysis for the Study of Learning in Social Struggle. *Adult Education Quarterly*, 59 (2).
- Gould-Wartofsky, M.A. (2015). *The Occupiers. The Making of The 99 Percent Movement*. Oxford University.
- Hall, B. (2012). 'A Gigant Human Hashtag': Learning and the #Occupy Movement. W: B.L. Hall, D.E. Clover, J. Crowther, E. Scandrett, *Learning and Education for a Better World. The Role of Social Movements*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Hardt, M., Negri, A. (2011). Metropolia. *Praktyka Teoretyczna*, 2–3.
- Harvey, D. (2012). *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*. Warszawa: Bęc Zmiana.
- Hickey, A. (2010). When the Street Becomes a Pedagogue. W: J.A. Sandin, B.D. Schult, J. Burdlock (red.), *Handbook of Public Pedagogy*, Nowy Jork: Routledge.
- Hill, D. (2012). Immiseration Capitalism, Activism and Education: Resistance, Revolt and Revenge. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 10 (2), <http://www.jceps.com/archives/709>

- Holford, J. (1995). Why Social Movements Matter: Adult Education Theory, Cognitive Praxis, and the Creation of Knowledge. *Adult Education Quarterly*, 45 (2).
- Hopke, J.E. (2016). Occupy is not a place: A cross-case comparison of the 15M and Occupy movements. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 22 (6), 596-615.
- Jaramillo, N.E. (2012). Occupy, Recuperate and Decolonize. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 10 (1).
- Kavada A. (2015). Creating the collective: social media, the Occupy movement and its constituting a collective actor. *Information, Communication and Society*, 18 (8), 872-886.
- Kilgore, D.W. (1999). Understanding learning in social movements: a theory of collective learning. *International Journal of Lifelong Education*, 18 (3), 191-202.
- Kim, J. (2016). The Nature of Adult Learning in Social Movements. *PAACE Journal of Lifelong Learning*, 25, 29-50.
- Kim, R. (2011). We Are All Human Microphones Now, The Nation, <https://www.thenation.com/article/we-are-all-human-microphones-now/>
- Köksal, I. (2012). Walking in the City of London. *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 11 (3-4), 446-453.
- Kuźniarz, B. (2015). Zła nieskończoność i wahadło krytyki. O kapitalizmie według Luca Boltanskiego. *Kronos*, 2.
- Langman L. (2013). Occupy: a new new social movement. *Current Sociology*, 61 (4).
- Laskowski, P. (2011). *Maszyny wojenne. Georges Sorel i strategię radykalnej filozofii politycznej*. Czarna Owca.
- Lewis T.E. (2013). *On Study. Giorgio Agamben and educational potentiality*. Londyn: Routledge.
- Lindeman, E.C. (1945). The sociology of adult education. *Journal of Education Sociology*, 19, 4-13.
- Malewski, M. (2010). *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*. Wrocław: DSW.
- Marks, K. (1951). *Kapitał*, t. I, Warszawa.
- Matuszewska-Rytko, M. (2017), Nowe ruchy społeczne w dobie globalizacji: uwarunkowania i charakterystyka. W: M. Marczevska-Rytko, D. Maj, (red.), *Nowe ruchy społeczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- McAllister, P. (2015). The People's Library: From Dream to Dumpster, Activists With Attitude, <https://activistwithattitude.com/the-peoples-library-from-dream-to-dumpster/>
- Miciukiewicz, K. (2006). Miasto jako społeczna reprodukcja przestrzeni i kontrprzestrzeni miejsc. W: M. Mendel (red.), *Pedagogika miejsca*. Wrocław: DSW.
- Mumford, L. (2012). *Mit maszyny*, t. 1, Warszawa: PWN.
- Mumford, L. (2015). *Mit maszyny*, t. 2, Warszawa: PWN.
- Munro, I. (2014). Organizational Ethics and Foucault's 'Art of Living': Lessons from Social Movement Organizations. *Organization Studies*, 35 (8), 1127-1148.
- Nahirny, R. (2018). *Granice kontroli. Maszynieria władzy Jeremy Benthama*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Neary M., Amsler S. (2012,) Occupy: a new pedagogy of space and time? *Journal for Critical Education Policy Studies*, 10 (2), <http://www.jceps.com/archives/726>
- Newman, S. (2001). *From Bakunin to Lacan: anti-authoritarianism and the dislocation of power*. Lexington Books.
- Newman, S. (2003). Empiricism, Pluralism, and Politics in Deleuze and Stirner. *Idealistic Studies*, 33 (1), 9-24.
- Newman, S. (2009). War on the State: Stirner and Deleuze's Anarchism, The Anarchist Library, <https://theanarchistlibrary.org/library/saul-newman-war-on-the-state-stirner-and-deleuze-s-anarchism>

- Offe, C. (1995). Nowe ruchy społeczne: przekraczanie granic polityki instytucjonalnej. W: J. Szczupaczyński (wybór i oprac.), *Władza i społeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii polityki*, t. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Pacewicz, K. (2015). Od biopolityki do biooporu? Deleuze (dez)interpretuje Foucaulta. W: M. Falkowski, K. Pacewicz, C. Zgoła (red.), *Foucault: źródła/ujścia*. Kraków-Warszawa: Wydawnictwo Eperons-Ostrogi.
- Prozorov, S. (2017). Foucault Affirmative Biopolitics: Cynic Parrhesia and the Biopower of the Powerless. *Political Theory*, 45 (6), 801–823.
- Radovac, L. (2014). Mic Check: Occupy Wall Street and the Space of Audition. *Communication and Critical Studies*, 11 (1), 34–41.
- Ratajczak, M., Szadkowski, K. (2010). Agamben: instrukcja obsługi. W: *Agamben. Przewodnik krytyki politycznej*. Warszawa.
- Raunig, G. (2014). Singers, Cynics, Molecular Mice: The Political Aesthetics of Contemporary Activism. *Theory, Culture & Society*, 31 (7/8), 67–80.
- Reid, J. (2003). Deleuze's War Machine: Nomadism Against the State. *Milennium: Journal of International Studies*, 32 (1), 57–85.
- Rey, P.J. (2012). Why We Disrupt. Inside Higher Ed, <https://www.insidehighered.com/views/2012/01/03/essay-why-occupy-movement-disrupts-speakers-campus>
- Ruitenbergh, C.W. (2017). Introduction: Retrieving and Recognizing Study. W: C.W. Ruitenbergh (red.), *Reconceptualizing Study in Educational Discourse and Practice*. Londyn: Routledge.
- Schneidermann, N. (2014). 'Mic Power': 'Public' connections through the hip hop nation in Kampala. *Ethnography*, 15 (1), 88–105.
- Shahani, N. (2015). 'I Have Voice': speech, silence and the rehabilitation of empire. *Postcolonial Studies*, 18 (1), 67–84.
- Shea, L. (2010). *The Cynic Enlightenment: Diogenes in the Salon (Parallax: Re-visions of Culture and Society)*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Shmith, L. (2011). The Human Mic: Not Just for Occupy. Mother Jones, <https://www.motherjones.com/politics/2011/11/human-mic-occupy-bachmann-scott-walker/>
- Sowa, J. (2012). An Unexpected Twist of Ideology. Neoliberalism and the Collapse of the Soviet Bloc. *Praktyka Teoretyczna*, 5, 153–180.
- Sterne, J. (2003). *The Audible Past. Cultural Origins of Sound Reproduction*. Durham i Londyn: Duke University Press.
- Szwabowski O. (2017) Poza subsumcje. W: M. Chutorański, J. Moroz, O. Szwabowski (red.), *Subsumcje edukacji*. Gdańsk: Katedra.
- Szwabowski, O. (2015). Ruch Occupy: inna demokracja, inna pedagogika. W: A. Olczak, P. Prüfer, D. Skrocka (red.), *Edukacyjne i społeczne konteksty edukacji*. Gorzów Wielkopolski.
- Szwabowski, O. (2016). „The children of the crisis” – odzyskiwanie przestrzeni, odzyskiwanie życia. *Parezja*, 1 (5).
- Szwabowski, O. (2019a). Ulice, place, piwnice. O nomadycznych maszynach edukacyjnych. W: M. Chutorański i A. Makowska (red.), *Rzeczy – Kultura – Edukacja*. Szczecin.
- Szwabowski, O. (2019b). *Nekrofilna produkcja akademicka i pieśni partyzantów. Autoetnografia pracy akademickiej i dydaktycznej w czasach zombie-kapitalizmu*. Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Vitale, Ch. (b.d.). A Mutation of the 'Human Mic' as a Radical New Type of Political Subjectivity. Networkologies, <https://networkologies.wordpress.com/2011/11/27/a-mutation-of-the-human-mic-as-a-radical-new-type-of-political-subjectivity/>
- Welton, M. (1993). Social Revolutionary Learning: The New Social Movement as Learning Sites. *Adult Education Quarterly*, 43 (3).
- Yoos, G.E. (1985). The rhetoric of cynicism. *Rhetoric Review*, 4 (1), 54–62.
- Zielińska, M., Kowzan, P., Prusinowska, M. (2016). Social Movement Learning: From Radical Imagination to Disempowerment? *Studies in the Education of Adults*, 43 (2), 251–267.

SUMMARY

People's Mic: Emancipatory Becoming a Thing

In the article I analyze the human microphone in the pedagogical context. I present the structure and function of the human microphone using the example of the Occupy movement. I point out that the reification within it is emancipatory. This is an educational war machine.

KEYWORDS: social movements, Occupy, human microphone, war machine